

recipiens et conservans, ut plumbum sigillationem. Respondet tamen, in praesenti immutationem hanc non esse omnino materialem, sed intentionalem, fierique proinde sine resistentia. Adde species ipsas non tantum recipi in organo, sed etiam in potentia ipsa, ex eis natura provenit, ut in ea melius, vel deteriorius conserventur, quamvis nonnulli conductus organi dispositio: atque experientia docet in parte cerebri in qua collocatur sensus interior, non dari illam diversitatem dispositiōnum, quae a predicta sententia exigitur. Ad confirmationem respondet illud axioma verum esse, quando necessitas deprehendit dividendi potentias, hic vero deprehendi nullam.

15. Secunda assertio. — Probatur. — *Ad primum fundamentum quartae opinionis, in num. 9.* — Secunda conclusio. Probabilis est estimativam et memoriam non distinguere realiter a phantasia. Probatur primo: quia distinctio specierum in sensatas et non sensatas, vana est, ut supra ostendimus: ergo et potentiarum. Secundo esto illa specierum distinctio admittatur, potentia cognoscens rem sub ratione insensata, cognoscere illam debet necessario sub ratione etiam sensata: ergo potentiae tales non distinguuntur. Probatur antecedens, nam potentia cognoscens lupum, ut inimicum non alia ratione, aut modo ita cognoscit, nisi cognoscendo accidentia exteriora illius, ac adeo sub ratione sensata: debet ergo ita necessario cognoscere. Dices sat esse, si una potentia cognoscat lupum, ut sic, ut alia potentia judicet esse inimicum: haec tamen evasio non intelligitur, nam judicium illud, *hic est inimicus*, includit intrinsece cognitionem ipsius, qui inimicitiam gerit: non sunt ergo actus separabiles, ad diversasque potentias pertinentes. Confirmatur: nam sensus communis non posset judicare inter diversa sensibilia, nisi cogniceret utrumque extremum, secundum Aristotelem et omnes Philosophos: ergo nec estimativa posset judicare hunc esse inimicum nisi ipsum cognosceret. Tertio argumentor. Rationes convenientis, vel inconvenientis sunt non sensatae, sed phantasia cognoscit rem sub talia aliqua ratione: ergo una, eademque potentia ad utrumque sufficit, atque adeo ab estimativa non seceretur. Ultima consequentia valet ex notationibus supra positis: minor vero probatur, nam phantasia movet appetitum sensitivum, ad quem comparatur, sicut intellectus practicus ad voluntatem, teste Aristotele 3, de Anima, cap. 6, textu 44, et cap. 7, per totum, app-

tus autem movetur a ratione convenientis, vel inconvenientis: ergo ipsa phantasia rationem ejusmodi proposuit, ac cognovit. Atque hinc solvit fundamentum primum quartae opinionis in num. 9, negatur enim distinctio illa specierum sensatarum et non sensatarum: negatur item cognitionem talium rationum tam diversam esse, ut diversas arguat potentias: negatur denique judicium practicum et speculativum fieri a potentii diversis, cum melius multo fiant ab eadem, uno scilicet in altero fundamentum habente.

16. Tertia assertio. — Tertia conclusio. Probabilis videtur sensum interiore unum tantum esse realiter. Hoc ex dictis ita concluditur: sensus communis, et phantasia in unam coincidunt potentiam, estimativa item, ac memoria inter se, cogitativa autem reminiscencia et imaginatio non ponunt in numero, ut supra est observatum, solumque significant diversas perfectiones ejusdem sensus in homine; ergo etc. Et haec plane fuit sententia Aristotelis, cum capite primo de Memoria dixerit, phantasma non esse affectum sensus communis, atque in toto eo capite de sensu communi, ac phantasia, imo et de virtute tota interna sentiendi tanquam de una loquitur, ibidemque pronuntiat eadem nos parte cognoscere magnitudinem, motum, ac tempus, et subdit, *unde patet haec omnia primarium illum principem sensum pertinere*, de quo inferius addit, ipsum esse qui memoratur, etc., unum ergo tantum ponit primum sensum principem interiore, et lib. de Insomniis, cap. 1, scribit vim imaginandi eamdem numero esse cum potentia sentiendi, essentia tamen, et ratione diversam, ubi imaginationem comparans sensibus externis, vult esse eamdem numero vim quantum imaginatio, et sensus exterior per modum unius virtutis convenient ad perfecte sentiendum: quod certe munus proprium est sensus communis, ut omnes tradunt. Tribuit ergo Aristoteles munus sensus communis imaginativae, atque adeo judicat non distinguere: ibidem quoque ait sensus externos immutare principem sensum communem in vigilia, et in insomniis diversimode, in vigilia nimurum actualiter, in insomniis autem per species jam ante acceptas: doct ergo sensum communem conservare acceptas species, quod est munus phantasiæ, et hoc insinuat etiam D. Thomas, 1 part., quest. 84, art. 8, ad secundum, aiens, quod in insomnio aliquando solvit communis sensus, ac judicat, cum tamen 1,2, q. 15, a. 1 et q. 17, a. 7, ad tertium scribat sensum commu-

nem immutari solum in praesentia objecti, et praesentia, phantasia judicans de eisdem in absentia, etc., definitiones autem diversæ distinguunt potentias saltem formaliter. Sit tamen quarta conclusio. Sensus interior una est adæquata potentia realiter et formaliter, solumque in adæquatis rationibus distincta, quatenus scilicet ad diversos actus comparatur, et conceptibus inadæquatis concipitur. Probatur, quoniam illa potentia est formaliter una praedito modo, quæ unum habet objectum formale adæquatum, circa quod exercet certum genus actuum, partialia namque objecta, particularesque rationes actuum diversorum diversas rationes formales potentiarum non arguant: sic autem res habet in potentia sensitiva interiori: ergo, etc. Explicatur amplius et confirmatur, nam in parte intellectiva plura sunt nomina significantia intellectum, ut ratio, memoria, intellectus practicus, speculativus, etc. Et tamen ibi una tantum est potentia formaliter, et simile est de voluntate. Denique illo modo potentiae formaliter ultra sex numerari possent, ut facile patebit consideranti diversitatem actuum interni sensus. Concludendum ergo unum esse sensum omnes hos actus exercentes, qui a nobis diversis nominibus nuncupatur, inadæquatisque definitionibus circumscribuntur.

CAPUT XXXI.

DE OBJECTO, ACTIBUS, SUBJECTO ET ORGANO SENSUS INTERIORIS.

1. De objecto. — Cognita veritate interioris sensus facile est omnia, quæ ad illum pertinent, explicare: objectum ergo illius est omne sensibile per exteros sensus. Nam objectum adæquat potentiae, sed hic sensus universalissima potentia est in suo ordine: ergo habet universalissimum objectum in eo gradu: illud autem est praedictum sensibile: ergo, etc. Nostandum vero est, quod sicut in exteros sensibilibus inveniuntur communia, que attinguntur ab eis tanquam modi sensibilium propriorum: ita apud internum sensum aliquid dari instar sensibilis proprii, quod per se primo, ac per propriam speciem cognoscatur, quod vocamus sensibile absolute, minimeque limitatum ad sensibile alieujus exterioris sensus: aliquid vero dari, ac cognosci tanquam modificans dictum objectum, atque hoc modo cognosci rationes non sensatas, ipsas etiam sensationes sensuum externorum, et quæcumque per species sensuum externorum non re-

18. Quarta assertio distinctionem etiam formalem negans in sensibus internis. — Dubitabis tamen, an formalis saltem distinctio sensuum internorum sit admittenda? Videtur enim affirmandum, quia possunt ibi diversæ definitiones tradi: sensus enim communis dicitur potentia judicantis de omnibus sensibilibus in eorum

präsentantur, ab illoque nihilominus proprie cognoscuntur.

2. De actibus. — *Bruta memoria pollere ostenditur.* — Actus hujus sensus sunt omnium sensibilium cognitionis, discretioque illorum, iudicium practicum, vel speculativum, et memoriae praeteritorum, ut patet ex dictis. Est tamen notandum (quod etiam pro explicato jam objecto addimus) nullum brutum quamlibet imperfectum sensu interiore carere, cum nullum careat appetitu tendente ad utile, et refugiente nociva. Quae sane rationes objectivæ ab externo sensu non attinguntur: necessarius ergo est sensus internus, qui hec judicet, qua ratione concludit Aristoteles, lib. 2, de Anima, cap. ultimo, et lib. 3, textu 56, animantia habere phantasiam, quod omnes philosophi approbant. Notandum secundo, etsi in omnibus animantibus detur sensus internus, non ejusdem perfectionis esse in omnibus, quia nec in omnibus potest easdem operationes elicere, nec circa idem adæquatum objectum versari, in iis enim quæ solo pollut tactu, et forte etiam gustu, imperfectissimus est internus sensus, nec species conservant in absentia objecti. Unde Aristoteles, lib. 3, cap. 45, docet hæc animalia phantasiam non habere, in quo secum non pugnat, dum alibi (ut modo indicavimus) eam concedit, illie enim phantasie nomine late utitur ad significandum qualemcumque internum sensum. Atque idem statuendum de animantibus, quæ licet plures habeant sensus externos, attamen modo quodam determinato moventur, solum videlicet ad objectum præsens: hæc enim habent quidem sensum internum aliquantulum perfectiorem, quod extendat se ad plura etiam sensibilia, adhuc tamen minus perfectum, quod ad rationem memorie non attingat: at vero alia perfectiora animantia sensum hunc perfectum possident: in ratione scilicet memorie aestimativa, sensus communis: imo per illum quamdam materialem prudentiam ostendunt, et aliquando etiam docilitatem. Quod autem prædictam habeant rationem memorie, negari non potest, quidquid Scotus dicat in 4, dictinct. 45, quæst. 3, quia evidentes experientiae illam suadent. Elephantus enim post multos dies vindictam sumit de illo, qui se læserat, *bos etiam cognovit possessorem suum*, etc., Isaia primo, quasi memor illius: id quoque ex eo patet, quia determinato certoque motu ad rem absensem moventur: ergo propter apprehensionem, quam memoria retinet.

3. Objectio duplex impugnans memoriam in brutis. — *Ad primam objectionem.* — Objecies primo. Memoria est cognitionis præhabita cognitionis, juxta Aristotelem, lib. de Memoria et reminiscencia, cap. 1, talis autem cognitionis impossibilis est sensu interno: ergo, etc. Secundo si aliqua animantia haberent memoriam, haberent certe apes et formicæ, cum signa omnia memoriae ostendant, his autem negat memoriam Aristoteles, lib. 3, de Anima, cap. 3, ergo, etc. Ad primum dico sensum internum cognoscere revera externas sensations, non quidem ut objecta propria, sed ut modos eorum, sive in sensu dari memoriam de re ut jam cognita, contingit tamen non raro phantasma existens in memoria remitti, vel ex parte corrumphi, ac proinde non representare exacte, ex quo fit non raro, ut qui rei memoratur memoriam perdidit circumstantiarum, de quo videndus Aristoteles, lib. de Memoria, cap. 2, hoc vero de memoria sensibilium intelligi debet: nam eorum, quæ sub sensu cadere non possunt, memoria ad intellectum pertinet, ut dicetur infra lib. 4, cap. 10.

4. Ad secundam objectionem de qua idem auctor, disp. 4 Metaphysice, sect. 6, a n. 19. — Ad secundum affirmit Themistius, in 2, de Anima, cap. 41, apes et formicas habere memoriam. Idem fatentur Albertus, tract. 4, cap. 7, divus Thomas 1, Metaphysice, lect. 1, Averroes, cap. 3. Et ratione patet, quoniam hæc animalia arte quadam naturali valent, de quibus Aristoteles 7, de Historia, cap. 38. D. Thomas 3, contra, cap. 134. Et opera eorum indicia sunt cognitionis rerum absentium, formica siquidem eamdem semitam repetit, ac forte perditam vestigat, quia identidem ingreditur, apes ad eosdem redeunt flores quos semel gustarunt: videtur ergo certum habere memoriam, atque prudentiam. Ad Aristotelem respondet Simplicius negare solum iis animantibus memoriam perfectam, hoc tamen interpretamentum aperte falsum est, Averrois occurrit ad exemplum non requiri veritatem. Philoponus, folio 81, col. 3, duplum distinguit memoriam, aliam recordativam praeteritorum, et a natura prudentem, aliam vero docilem, apibus ergo et formicis negari secundam, non vero primam, quæ doctrina ex Aristotele sumitur 4, Metaphysice, cap. 1, ubi scribit animalia, quæ cum memoria habent auditum, prudentiam quoque habere, non ut significat habitum consultandi de agendis secundum rectam rationem, sicut 6, Ethicorum definitur, sed ut importat

judicium naturale operum ita agendorum, ac sermonibus Evangelii non agi de cogitationibus nudi intellectus, ut ita cor illius organum debeat existimari: usurpat ergo ibi cor pro anima, vel pro appetitu, qui vere in corde est, ut infra dicemus, dieunturque cogitationes cordis, id est, procedentes ex cujusque affectibus.

6. De loco dicti organi quorumdam opinio.

— Quæres tamen, in qua parte cerebri sit sensus iste, in cerebro enim tres observantur cellulæ: prima in parte anteriori: secunda in parte media: tertia in posteriori. Qui ergo Galenum sequuntur de distinctione trium sensuum internorum, primam cellulam ponunt organum sensus communis, et phantasiae medianam cogitativa, ultimam vero memoriam, quod confirmat experientia desumpta ex eodem Galeno, libro de differentiis Symptomatum, læso enim organo sensus interni læditur sensus, causaturque insania tripliciter: primo quando accedit error in sensu externo, quando nimis pars anterior cerebri læditur, quoniam tunc infirmatur sensus communis a quo vis sentiendi ad externos derivatur. Secundo quando judicium, aut ratiocinatio læditur, quod accedit ex læsione mediae cellulæ. Tertio quando læditur memoria, quod ex infirmitate ultime cellulæ procedit: quod si omnes ejusmodi partes lædantur, omnes operationes prave exercentur, sicut in phrenesi contingit: ex hac ergo experientia, quam Galenus ibi confirmat, concludunt sequaces has potentias distinguiri, subjectarique in dictis partibus.

7. Verior opinio. — Statuendum tamen non omnes illas cellulas esse organum sensus interni, nisi quasi triplicem partem potentiarum illius estimamus: quia si una simplex est, in tribus cellululis re ipsa distinctis esse non poterit. Præterea in multis animalibus est sensus communis memoria et phantasia, in quibus tamen cellulæ distinctæ non deprehenduntur. Denique hi auctores contra Galenum sentiunt, qui 8, de Usu partium, cap. 6, aliter vult constitutas esse illas cellulas, namque in anteriori parte duas collocat, in posteriori unam et communem meatum, qui cellula media dicitur: atque usum illarum aliter exponit, duas enim anteriores ait esse organum olfactus, quod supra rejecimus, addit vero deseruire etiam ut in eis elaborentur spiritus animales ad sentiendum requisiti: per intermedium autem ventriculum existimat fieri transitum horum spirituum, et in ultimo vigore vim sensitivam, ac verum fortasse est ultimum illum ventriculum esse organum interni sensus, lege Vesalium 7, de

Fabrica, capite 6. Nec experientia allegata sum internus sensus propriam dispositionem convincit, quia eadem potentia varie laedi solet, visus enim laeditur aliquando, vita ut non percipiat in distans: aliquando aliter, quarum laesiorum causae sunt ignotae: sic ergo in praesenti sensus interior diversimode laeditur, quia cum habeat organum apte temperatum, sicut diversimode potest solvi temperamentum, ita diversae possunt causari laesiones, ita Aristoteles, lib. de Insomniis, capite 3, ubi diversorum specierum phrenesis diversas reddit causas: nullam tamen certam satis.

8. *Dubium unum circa predicta.* — Dubitabis autem primo, an sensus internus laedi possit non laeso externo. Multi negant: verior tamen est affirmatio: patet enim experientia phrenesim occupare hominem integris etiam externis sensibus, dementes quoque a nativitate non raro visuntur iisdem sensibus valentes. Ratio a priori est, quoniam vis sentiendi a sensu interno derivatur ad externum, unde hic potius ab illo pendet, quam e contra. Rur-

9. *Dubium alterum.* — Dubitabis iterum an imaginatio efficiat casum. D. Thomas 3, contra Gentes, c. 99, docet imaginationem aliquando esse causam aegritudinis, ac sanitatis: statuendum ergo ita posse contingere, eo quod operante imaginativa commoventur animales spiritus, diffundunturque per corpus, ac proinde si imaginatio vehemens sit, magna quoque spirituum erit commotio. Adde etiam calorem vehementem saepe excitari, unde varii effectus in corpore contingent. Denique imaginatio appetitum etiam movet, excitatus autem commovet humorem, illius passioni cooperantem: his ergo modis ex imaginatione provenit realis effectus, seu casus in corpore, atque per hanc tenus dicta facilis evadit, q. 78, prime partis, apud D. Thomam.

FINIS LIBRI TERTII DE POTENTIIS COGNOSCITIVIS ET SENSITIVIS.

ELENCHUS CAPITUM LIBRI QUARTI

DE POTENTIA INTELLECTIVA.

CAP. I. *Quodnam sit adaequatum objectum intellectus nostri.*

CAP. II. *An sit necessarius intellectus agens ad producendas species.*

CAP. III. *An intellectus noster intelligat universalia, an singularia tantum in rebus materialibus.*

CAP. IV. *Quomodo cognoscat noster intellectus substantiam materiale, et alia sensibilia per accidens.*

CAP. V. *Quomodo intellectus cognoscet, et animam, et quae in ipsa sunt.*

CAP. VI. *Quomodo Deum, et angelos pro hoc statu cognoscat.*

CAP. VII. *An intellectus noster pro hoc statu pendeat ab operationephantiae.*

CAP. VIII. *Quid sit intellectus agens et possibilis.*

CAP. IX. *De distinctione intellectus practici et speculativi.*

CAP. X. *An in parte intellectiva sit memoria, vel aliqua potentia ab intellectiva distincta. Quae de speciebus intelligibilius et verbo mentis, iudicio, etc., hoc libro queri possent, in 3, praecedenti a capite 2, habentur.*

LIBER QUARTUS.

DE POTENTIA INTELLECTIVA

De materia hujus libri multa habentur, lib. 2, de Angelis sive per totum. — Disputavit Aristoteles de hac materia 3, de Anima, a cap. 4, secundum divisionem Graecorum, juxta divisionem autem Commentatoris a textu primo: etsi vero pleraque de intellectu pronuntiet, multo vero plura theologi ac philosophi Christiani, nominatim D. Thomas, 4 part., quæst. 79 et 84, et sequentibus tradere solent.

CAPUT I.

AN ET QUODNAM SIT ADÆQUATUM OBJECTUM INTELLECTUS NOSTRI.

1. *Consule auctorem, lib. 2, de Angel., c. 2.* — Arguitur primo intellectum non habere ens pro objecto. — Arguitur secundo. — Arguitur tertio. — Hæc controversia plurimum pendet ex sequentibus, ubi in particulari videbimus, quæ ab intellectu nostro cognoscantur, quæ illum effugiant: hic tamen prætermitti non potuit propter doctrinæ ordinem; videtur autem pars negativa quæstionis vera, nam si intellectus noster aliquod haberet adæquatum objectum, esset maxime ens in communi, hoc autem non est: ergo, etc. Probatur minor, nam ens objectum est intellectus angelici: ergo non humani, tenet consequentia: tum quia intellectus humanus, cum sit imperfectior potentia, habere debet objectum contractius: tum etiam, quia alias intellectus angelicus et humanus ejusdem speciei essent, cum haberent objectum unum. Secundo ens objectum metaphysicæ: ergo non intellectus, alias potentia, et peculiaris quidam aliis habitus haberent idem adæquatum objectum, quod est absurdum. Tertio intellectus et voluntas versantur circa idem, nam in id omne ferri potest voluntas suo actu, quod intellectus cognoscit: ergo tam versatur circa ens voluntas,

quam intellectus: non ergo potest ens objectum esse intellectus, cum oporteat diversum esse ab objecto voluntatis.

2. *Quid opinetur D. Thomas, quid Scotus.* — Prima assertio. — In hac re D. Thomas opinatur objectum intellectus humani esse quidquid est realis. Ita docet, 1 part., q. 12, art. 4, quæst. 84, art. 7, quæst. 85, art. 1, sequunturque Cajetanus ibidem et Capreolus, in 1, dist. 2, quæst. 4, quam tamen sententiam impugnat Scotus, in 1, distinct. 3, quæst. 3, dicens objectum intellectus nostri esse potius ens in quantum verum. Prima conclusio: quidquid entitatem aliquam habet, potest ab intellectu nostro cognosci. Hæc est certa apud omnes, ac experientia constat et inductione: namque intellectus noster cognoscit Deum, Angelos, et res materiales, earumque accidentia et essentiam: ergo, etc. Secundo, quidquid est intelligibile, potest intellectu cognosci, nam intelligibile et intellectus sibi mutuo respondent, atque adæquantur, sed quidquid habet entitatem est intelligibile: ergo id ipsum potest intellectus noster cognoscere aliquo modo. Tandem de anima separata id constat omnino, quia cognoscit Deum, Angelos, etc., non mutant autem intellectus naturam, et speciem suam per separationem: ergo, etc.

3. *Secunda assertio.* — Secunda conclusio. Objectum adæquatum intellectus nostri secundum se considerati est ens in tota latitudine sua spectatum. Patet ex præcedenti, nam objectum adæquatum ambit omnia, circa quæ potest versari potentia, sed intellectus potest cognoscere quidquid habet rationem entis: id ergo erit objectum totale ipsius. Si quæras, an sub tali objecto adæquato comprehendantur quoque entia rationis; affirmant nonnulli propter rationem factam, quod objectum adæquatum continere debeat omnia, quæ potentia cognoscit, intellectus autem cognoscet entia